

3. GRAFISCHE MODELLEN

*Een beeld zegt meer
dan duizend woorden.*

Een beeld is heel geschikt om de woordenschat te stimuleren. Het werken met grafische modellen heeft positieve effecten op de leerprestaties van kinderen (Marzano, 2009). In dit hoofdstuk bespreken we hoe het werken met grafische modellen de woordenschatontwikkeling krachtig kan stimuleren.

3.1 Wat is een grafisch model?

Voordat we bespreken hoe je een grafisch model kunt gebruiken in de klas: wat is dat nu precies, een grafisch model? Een grafisch model is een schema waarin staat wat bepaalde begrippen met elkaar te maken hebben. Je kunt bijvoorbeeld met de WOORDENTRAP schematisch aangeven welke kleine betekenisverschillen er zitten tussen bepaalde begrippen (koud-lauw-warm). Bij de WOORDENPARAPLU gaat het altijd om heel specifieke kenmerken van een woord: je kunt er bijvoorbeeld mee duidelijk maken dat de woorden die onder de categorie *Vervoermiddelen* horen, verschillende eigenschappen gemeenschappelijk hebben. De kracht van het grafische model zit in het feit dat leerlingen

in één oogopslag zien hoe een aantal woorden met elkaar verbonden zijn. Bovendien blijkt uit de praktijk dat de grafische modellen die we bespreken heel gemakkelijk toepasbaar zijn: de leerlingen weten meteen wat er van hen verwacht wordt op het moment dat een grafisch model ter tafel komt en als leerkracht kun je de grafische modellen zonder veel moeite inpassen in de dagelijkse lespraktijk.

3.2 Hoe werken de hersenen?

Om te laten zien hoe krachtig een grafisch model kan zijn, maken we even een uitstapje naar de werking van de hersenen. Als we beter begrijpen hoe de hersenen werken, snappen we ook beter waarom grafische modellen zo krachtig werken.

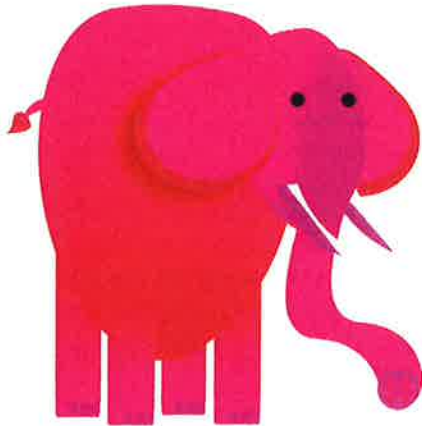
De hele dag door komt er een grote stroom aan informatie via onze zintuigen de hersenen binnen. We worden als het ware met informatie gebombardeerd. De meeste prikkels worden niet herkend en niet geregistreerd.

De filters in onze hersenen zorgen ervoor dat we (onbewust) aan bepaalde prikkels wel aandacht geven en aan andere prikkels niet. Zodra iets ons emotioneel raakt of betekenis voor ons heeft, richten we onze aandacht op deze prikkels en gebeurt er iets met de binnengekomen informatie (Hyerle & Yeager, 2007). Hiermee is ook het belang van een rijke leeromgeving verklaard: hoe meer een kind geraakt wordt door de omgeving, hoe meer het kind leert. Om dezelfde reden hechten we groot belang aan het activeren van voorkennis. Tijdens het activeren van de voorkennis raken kinderen emotioneel betrokken en daardoor beklijft nieuwe kennis beter.

Logo Opel

Meester Joep heeft vorige maand een gloednieuwe Opel Astra gekocht. En raad eens... sindsdien ziet hij op de weg ineens allemaal Opel Astra's rijden. Zijn er dan ineens echt zoveel meer van verkocht? Waarschijnlijker is dat in de hersenen van meester Joep bepaalde verbindingen zijn geactiveerd, zodat hij de Opel Astra emotioneel herkent: dit type auto heeft vanaf nu emotionele betekenis voor hem gekregen en dus ziet hij tegenwoordig elke Opel Astra in de verre omtrek...

Roze olifant

3.3 De roze olifant

Uit onderzoek blijkt dat de hersenen voornamelijk visueel zijn ingesteld. Sommigen beweren dat wel negentig procent van de informatie die binnenkomt visueel van aard is (Hyerle & Yeager, 2007). In elk geval gaat een visueel beeld boven een verbale opdracht! Een voorbeeld: stel dat je de opdracht krijgt:

"Denk niet aan een roze olifant..."

En wat doen je hersenen in dat geval? Je denkt toch aan een roze olifant, je ziet er direct eentje voor je! Het visuele beeld overheerst dus de verbale tekst.

Een ander voorbeeld daarvan is het volgende. Hoe vaak komt het voor dat je de naam van een persoon niet meer weet, terwijl je je goed herinnert dat je die persoon al verschillende keren gezien hebt en je de naam zou moeten weten? Kennelijk sla je een beeld gemakkelijker, beter en langduriger op dan een naam of een woord. Ook is gebleken dat kinderen hun kennis van woorden gemakkelijker opslaan in hun geheugen als ze gebruik kunnen maken van een visuele weergave van deze informatie. Om die reden helpt een grafisch model bij het aanleren van nieuwe woorden.

*Denk niet aan een
roze olifant....*

3.4

Hoe leren we het beste?

Op het moment dat informatie actief herkend wordt in onze hersenen, wil dit nog niet zeggen dat we dan ook iets hebben geleerd. Hiervoor is meer nodig. Uit onderzoek blijkt dat leerlingen informatie het beste leren en onthouden als in de hersenen verschillende gebieden worden geprikkeld. Twee belangrijke gebieden zijn de talige kant (linguïstische route) en de visuele kant (nonverbale representatie) (Marzano e.a., 2008).

De talige kant wordt in het onderwijs veel aangesproken. Stof wordt mondeling uitgelegd of leerlingen lezen teksten over bepaalde informatie. De visuele kant komt in het onderwijs minder vaak voor. Het werken met grafische modellen komt tegemoet aan het activeren van verschillende gebieden in de hersenen:

- bij de WOORDPOSTER maken kinderen een tekening van het kernwoord;
- bij het BEELDWOORDENVELD komen allerlei plaatjes en tekeningen om het kernwoord heen te staan;
- bij de WOORDENTRAP zien leerlingen letterlijk de kaartjes in de juiste volgorde hangen.

Maar met die visuele en talige input zijn we er nog niet. Leerlingen die kennis actief bewerken en verwerken blijken de informatie beter te begrijpen en te onthouden. Zodra de hersenen aandacht hebben voor bepaalde prikkels, moeten deze prikkels verwerkt worden in het korte termijn geheugen (beperkte capaciteit), voordat het opgeslagen kan worden in het lange termijngeheugen (oneindige capaciteit). Tijdens de bewerking worden verbindingen aangemaakt waardoor de kennis wordt opgeslagen (Hyerle & Yeager, 2007).

Als een leerling werkt met een grafisch model, vindt automatisch diepere verwerking plaats omdat leerlingen actief bezig zijn met de stof. Ze vullen informatie over het woord in op de WOORDPOSTER, bij de VERZAMELPLAATS of de WOORDENTRAP, ze ordenen en herordenen hierbij als het ware de informatie en prenten deze daardoor beter in.

Bij sommige modellen staat het herkennen van overeenkomsten en verschillen tussen woorden centraal. Leerlingen moeten dan bijvoorbeeld woorden met elkaar vergelijken en informatie ordenen. Het ordenen van woorden en van kenmerken van woorden komt heel expliciet terug bij de grafische modellen de OVERLAPPER, de WOORDENTRAP, de VERZAMELPLAATS en de THEMATAFEL, bij het onderdeel Verzamelcirkels. Aandacht voor het herkennen van overeenkomsten en verschillen heeft volgens onderzoek van Marzano (2009) ook een positief effect op de leerprestaties van kinderen.

Tenslotte blijkt het van groot belang dat leerlingen met elkaar praten over deze activiteiten. Dit versterkt de kracht van de diepteverwerking (Desmaris e.a., 1997). In hoofdstuk 4 (Coöperatieve werkvormen) staan allerlei werkvormen beschreven die de interactie tussen de leerlingen over de betekenis van woorden stimuleren.

Bij het werken met de grafische modellen gaat het er dus om dat kinderen zich een beeld vormen van de leerstof met behulp van een tekening of pictogram. Door steeds dezelfde werkvorm of hetzelfde grafische model terug te laten keren, gaan leerlingen deze herkennen; er ontstaat een routine. Hierdoor krijgen ze steeds meer ruimte om zich te richten op de inhoud en betekenis.

3.5

Daarom dus grafische modellen

Het blijkt dat we dingen het beste onthouden als we verschillende zintuigen aanspreken. Zo is de Total Physical Approach (een aanpak voor tweede taalleerders) hierop gebaseerd: de taalleerder luistert en spreekt niet alleen, maar voert ook handelingen uit. De combinatie van het werken met de grafische modellen en de coöperatieve werkvormen (zie hoofdstuk 4) zorgt ervoor dat zoveel mogelijk zintuigen worden aangesproken en dit ondersteunt de effectiviteit van het leerproces.

Op de volgende bladzijdes vind je een zestal effectieve grafische modellen. Van elk grafisch model wordt eerst een korte beschrijving gegeven van de vorm en de manier waarop je het model kunt inzetten. In de doorkijkjes staan praktijkvoorbeelden uit verschillende klassensituaties. Elke beschrijving van een model sluit af met enkele vervolgieeën en aandachtspunten.

In dit hoofdstuk beschrijven we achtereenvolgens de volgende grafische modellen:

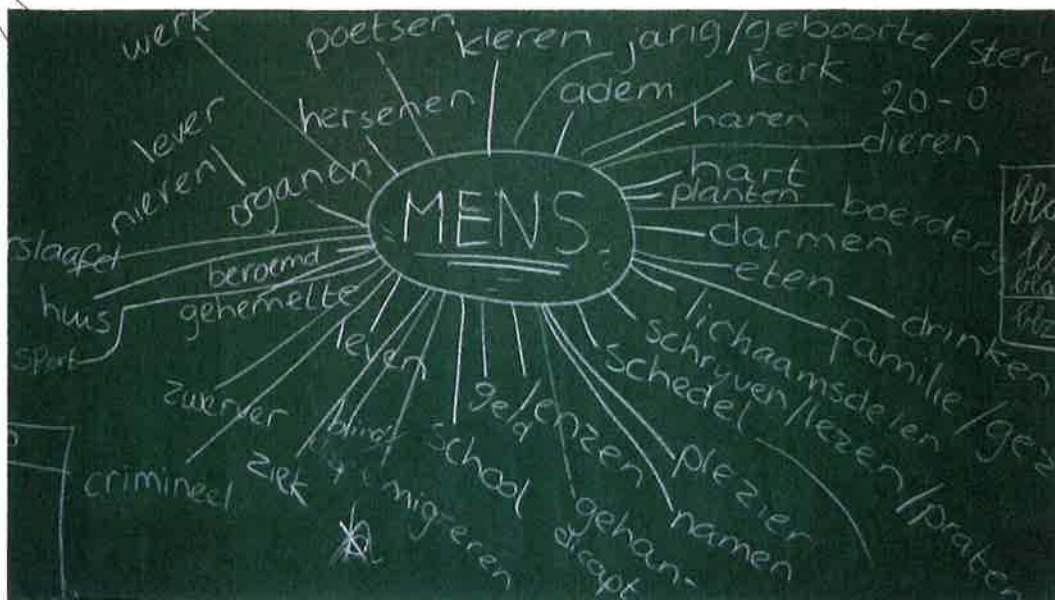
- Woordenstarter;
- Verzamelplaats;
- Woordenparaplu;
- Woordentrap;
- Overlapper;
- Woorddriehoekje.

*Het blijkt dat we
nieuwe informatie het
beste onthouden als we
verschillende zintuigen
aanspreken.*

De Woordenstarter

Een Woordenstarter over de mens

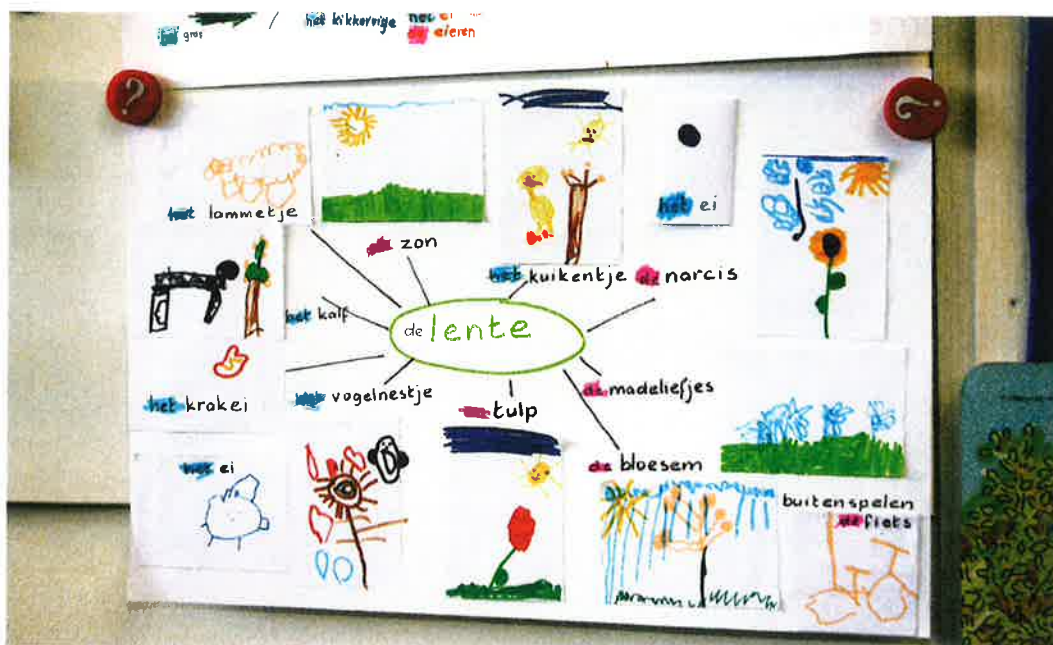
Beschrijving

Het activeren van voorkennis, het zogenaamde **voorbewerken**, is van groot belang bij het aanleren van nieuwe woorden. Voor het oproepen van voorkennis bij de leerlingen zijn er verschillende grafische modellen beschikbaar, zoals:

- Woordenwolk;
- Beeldwoordenveld;
- Woordenweb;
- Kenmerkenspin.

De term **Woordenstarter** gebruiken we als verzamelnaam voor deze verschillende grafische modellen.

Door het activeren van de voorkennis wordt ook het al aanwezige netwerk van woorden rondom een bepaald thema bij de leerlingen geactiveerd. Dit zorgt ervoor dat leerlingen hun kennis over een onderwerp gemakkelijker kunnen uitbreiden: ze kunnen nieuwe woorden koppelen aan bestaande kennis. Op deze manier worden nieuwe woorden opgeslagen in netwerken.

De lente in beeld op het beeldwoordenveld

- groep 1 - 8
- **oriënteren** - semantiseren - consolideren - controleren
- **oppervlakkige woordkennis** - diepe woordkennis
- **regie leerkracht - regie leerling**
- **WOORDDRIEHOEKJE, VERZAMELPLAATS, WOORDENPARAPLU** en alle routines

Doorkijkje: De Woordenwolk (groep 1 - 8)

In groep 5 van juf Marcella staat het thema de Mens op het programma. Als opstart gaat juf Marcella met de leerlingen aan de slag met een Woordenwolk. Op het bord schrijft ze het thema *De mens* op en om het woord maakt ze een wolk. De leerlingen mogen om de beurt noemen waar ze aan denken. Elke associatie is goed. Lars denkt aan school, Fenne aan geboorte, Erik aan drinken en zo komt er nog veel meer op het bord. Allerlei associaties komen naar voren: lichaamsdelen, namen, kenmerken, activiteiten. In het vervolg van het

thema kan juf Marcella de nieuwe begrippen koppelen aan datgene wat de leerlingen al weten. Jammer dat de wolk op het bord gemaakt is, want dit moet natuurlijk weer vrij gemaakt worden voor een volgende bordles. Nu kan juf Marcella deze Woordenwolk er over een paar dagen of weken niet meer bij pakken.

De week erna heeft juf Marcella allerlei informatieve boeken over het menselijk lichaam in de klas. De leerlingen mogen nu hun eigen Woordenwolk maken over het thema van hun boek. Vooraf kijken de leerlingen wat ze al weten. Na het lezen van het boek gaan de leerlingen na wat ze nu meer te weten gekomen zijn.

In dit doorkijkje zie je hoe je met de **WOORDENWOLK** via vrije associatie snel een goed beeld kunt krijgen van de voorkennis van de leerlingen rondom een thema.

Doorkijkje: Het Beeldwoordenveld (groep 1 - 3)

Meester Max heeft groep 1 - 2. In deze groep staat het thema *De lente* centraal. De leerlingen in de klas kunnen natuurlijk nog niet lezen. Daarom maakt meester Max altijd een Beeldwoordenveld tijdens het eerste verkennende gesprek over een nieuw thema. Naast de woorden maakt hij er dan kleine tekeningen bij en laat hij ook soms de leerlingen zelf een tekening bij de woorden maken. Daardoor kunnen de leerlingen al kijkend en 'meelezend' toch blijven reageren op de onderdelen in het Beeldwoordenveld. Meester Max vindt dat hij niet zo'n teken talent is. Maar dat geeft niets, meester Max vertelt tijdens het tekenen wat hij tekent. Alle leerlingen vinden het al gauw prachtig en hangen aan zijn lippen.

Vandaag leest meester Max een prentenboek voor over een kuikentje dat uit zijn ei komt en de wereld ontdekt. Als hij klaar is, pakt hij het Beeldwoordenveld er weer bij. Samen met de leerlingen kijkt hij wat ze nu nog meer van de lente te weten zijn gekomen.

In dit doorkijkje zie je hoe in groep 1 - 2 de beelden of tekeningen ondersteunend werken voor de leerlingen. Ook zie je hoe vanuit een prentenboek wordt nagegaan welke nieuwe kennis de leerlingen hebben opgedaan tijdens het voorlezen.

De Kenmerkenspin

Doorkijkje: Het Woordenweb (groep 5 - 8)

In groep 8 van juf Patricia wordt gewerkt met het Woordenweb. Aan het begin van het thema *De Middeleeuwen* heeft juf Patricia met de leerlingen een Woordenwolk gemaakt waarbij ze de kernwoorden op een groot vel geschreven hebben.

Aan het einde van het thema pakt de juf deze wolk erbij en gaat ze met de leerlingen een stapje verder, ze wil met hen een Woordenweb maken. Webben - dat is de populaire naam voor een Woordenweb maken - is het steeds verder doorassociëren op een onderwerp en elementen die bij elkaar horen. Het is dus eigenlijk een verder uitgewerkte, tweede versie van de Woordenwolk.

De vraag is hoever je af kunt komen van het oorspronkelijke onderwerp. Om het thema *Middeleeuwen* staan: oorlog, heksen, bedevaart, stenen stadsmuur. Daarna is op enkele woorden doorgeassocieerd onder andere stenen stadsmuur. Johan zegt: "Bij zo'n muur is ook vaak een groot plein". Elke zegt: "En daaromheen staan vaak van die hoge gebouwen". "Ja", zegt Jan: "daar werd ook altijd de markt gehouden."

In dit doorkijkje zie je hoe leerlingen leren dat je kennis kunt opdoen door bezig te zijn met een thema en dat je door steeds verder te denken, allerlei voorkennis activeert. Op deze wijze wordt een brede begripsoriëntatie van een thema opgezet.

Doorkijkje: De Kenmerkenspin (groep 5 - 8)

In groep 7 van meester Hans gaan ze met het thema *Het menselijk lichaam* aan de slag. Nadat de vrije associatie met de Woordenwolk achter de rug is, pikt meester Hans er dit keer een aantal woorden uit waarvan een Kenmerkenspin gemaakt wordt. De Kenmerkenspin geeft alleen de kenmerken van een woord. Ervaringen, associaties, homoniemen en dergelijke mogen nu niet meer genoemd worden.

Het woord hart staat centraal: de leerlingen noemen hartkamer, linker-, rechterboezem, pompt bloed, zuurstofrijk, zuurstofarmbloed, grote spier.
In dit doorkijkje zie je dat de leerlingen geleerd wordt om te focussen op de kenmerken van een begrip en om die te kunnen benoemen.

Vervolgideeën

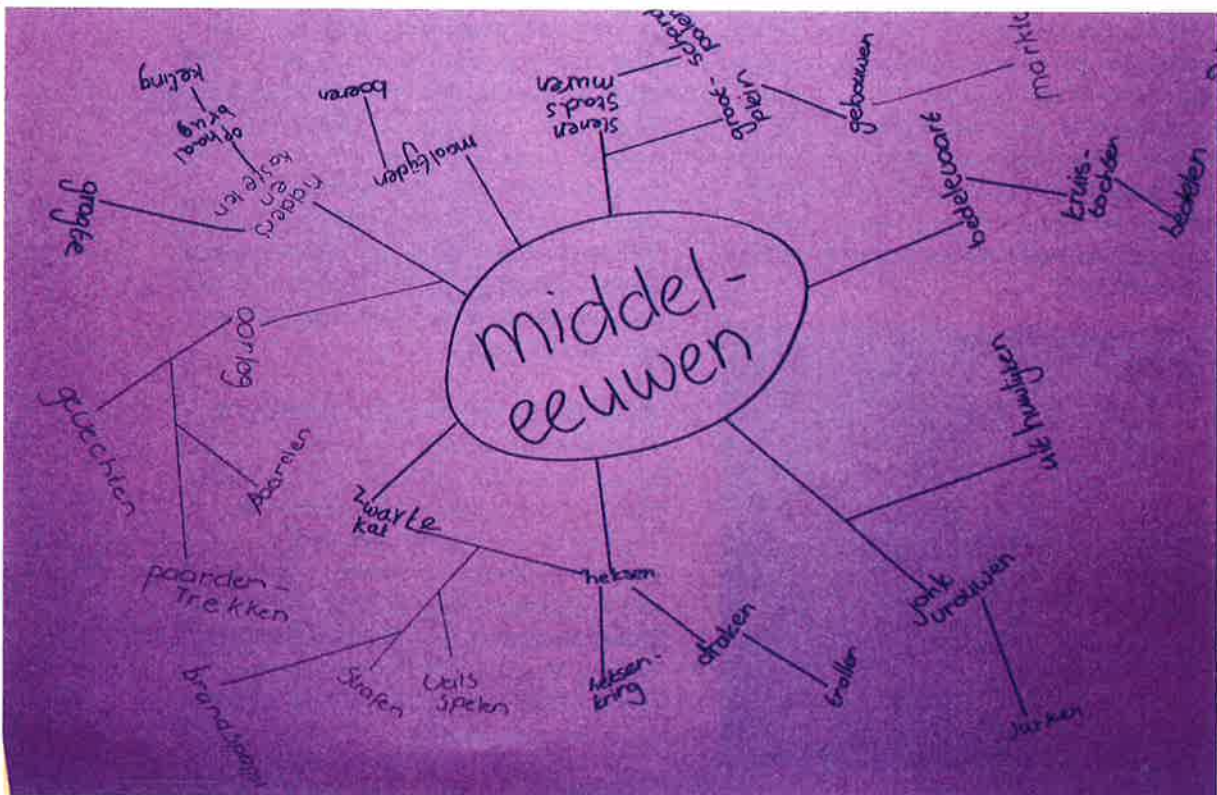
- Noteer de woorden van de Woordenstarters eens op zelfklevende memoblaadjes zodat de leerlingen de woorden daarna eenvoudig kunnen ordenen of herschikken.
- Laat de leerlingen vrij associëren: bijna niets is fout, het gaat erom dat bij alle leerlingen een bestaand netwerk van woorden geactiveerd wordt.
- Voor jonge leerlingen is het erg leuk om ze een Beeldwoordenveld te laten maken over een thema en ze vervolgens in een BINNEN

- BUITENKRING over hun tekening te laten vertellen.

- Laat leerlingen aan de hand van een tekst een Woordenwolk maken. Belangrijke woorden kunnen na afloop gemarkeerd worden.
- Woordenstarters zijn bij uitstek geschikt om in te zetten bij coöperatieve werkvormen. In hoofdstuk 4 worden hier ook voorbeelden van gegeven.

Rondom de Woordenstarter zijn natuurlijk ook diverse vervolgvactiteiten te bedenken waarmee woorden verder geconsolideerd kunnen worden. We noemen er hier een aantal:

- Je mag drie kruisjes op het bord zetten bij moeilijke woorden.
- Welke woorden vinden we het moeilijkst?
- Kunnen we woorden clusteren?

Doorwebben met de Middeleeuwen

- Laat verschillende leerlingen de moeilijke woorden op stroken schrijven en koppel daar vervolgvactiteiten aan.
- Rondom welk woord kun je een WOORDEN-TRAP maken of verder uitwerken met één van de andere grafische modellen?
- Hoeveel werkwoorden hebben we? Kun je er nog meer verzinnen? Doe hetzelfde met zelfstandige naamwoorden of andere woordsoorten.
- Laat een aantal woorden uitbeelden door een of enkele leerlingen; de andere leerlingen moeten het begrip raden (zie DRAAI MAAR RAAK).

Je kunt na verloop van enkele weken de Woordenstarter weer eens tevoorschijn halen en daar allerlei spelletjes mee doen zoals "Raad mijn woord", "Ik zie ik zie wat jij niet ziet", "Uitbeelden" enzovoort. Allelei spelletjes zijn mogelijk (zie ook Bijlage 2), zoals je die bijvoorbeeld ook aan de THEMATAFEL kunt doen.

Aandachtspunten

- Hanteer de begrippen van de verschillende modellen scherp. Met opzet maken we een onderscheid tussen een Woordenwolk en een Kenmerkenspin. Het voordeel van het werken met een wolk is dat de leerlingen geen last hebben van lijnen en de woorden geheel willekeurig op het blad kunnen komen staan. De spin reserveren we graag voor het benoemen van kenmerken. Deze kenmerken bieden namelijk veel gelegenheid tot het maken van vergelijkingen. Wat zijn de overeenkomsten en wat zijn de verschillen tussen de kenmerken.
- Maak de Woordenstarters niet op het bord maar op papier of op het digibord, zodat de starter ook op een later moment teruggepakt kan worden.
- Heb je de Woordenstarter toch op het schoolbord gemaakt en wil je die bewaren? Dat kan door er een foto van te maken.

Print de foto en je hebt opeens een starter als werkblad, wat weer volop kansen biedt.

- Hang de Woordenstarter op bij de thematafel en zorg voor een duidelijke afbakening tussen de Woordenstarter die gebruikt is om voorkennis te activeren en activiteiten die met geselecteerde woorden zijn gedaan.
- Gebruik je een Woordenstarter als start van het thema en wil je dat de leerlingen een samenhangend netwerk in hun geheugen kunnen opslaan, werk de starter dan na een aantal weken om tot een VERZAMELPLAATS.
- Vul in de loop van het thema de Woordenstarter aan met nieuwe woorden; doe dat bij voorkeur met een andere kleur.
- Betrek de leerlingen bij het vaststellen van de woorden die ze moeten kennen aan het einde van het thema. Zet kruisjes bij de woorden die de leerlingen moeten leren of onderstreep deze woorden.
- Als vuistregel kun je (afhankelijk van de duur van het thema) 10 te leren woorden per week vaststellen.
- Een Woordenwolk waarin je woorden selecteert, kun je inzetten bij verschillende verwerkingsactiviteiten. Zo kunnen leerlingen woorden in hun eigen schriftje schrijven of met woorden aan de slag gaan om daar een WOORDDRIEHOEKJE van te maken, een mooie woordpuzzel (zie www.Puzzelmaker.com) of een WOORDENWOLK (zie www.wordle.net).
- Laat per groepje leerlingen een Woordenstarter maken en laat deze Woordenstarter doorgeven naar een volgend groepje. De tweede groep kan de starter aanvullen met nieuwe woorden die ze in een andere kleur opschrijven.
- Maak er een gewoonte van om geregeld door te webben (te associëren) op een Woordenwolk in de richting van een Woordenweb.

De Verzamelplaats

Beschrijving

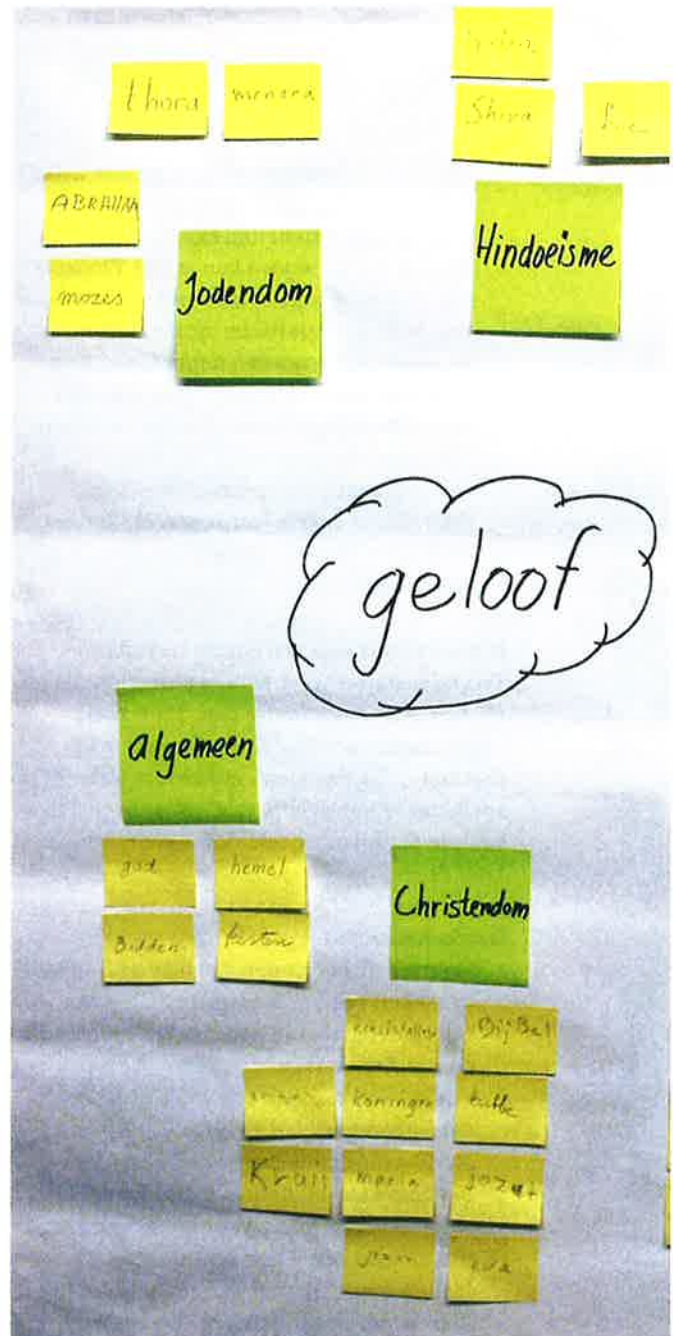
De Verzamelplaats is een grafisch model dat is bedoeld om de samenhang te laten zien tussen het themaonderwerp, de subthema's en de afzonderlijke woorden. Het gaat hier om woorden die je als leerkracht allemaal belangrijk vindt om te leren kennen.

Op een groot vel papier staat in het midden het thema. Eromheen hangen in een andere kleur stroken waarop de deelthema's staan. Vervolgens kunnen de leerlingen en jij afzonderlijke woorden op kleine memoblaadjes schrijven; daarna worden deze onder het juiste deelthema op de Verzamelplaats geplakt.

De Verzamelplaats is dus een overzichtsblad waarmee leerlingen kunnen leren om woorden te clusteren en te ordenen.

Zoals de Woordstarter meestal aan het begin van een thema wordt ingezet om voorkennis te peilen en te activeren, wordt de Verzamelplaats vooral gebruikt als de leerlingen al enige tijd met een onderwerp bezig zijn. De eerder opgedane woordkennis wordt, door te categoriseren, herordend in de Verzamelplaats.

De Verzamelplaats geeft je de kans om bij de leerlingen een netwerk van kennis op te bouwen rondom een bepaald thema.

Kennis over geloof, geordend op s

De verzamelplaats geeft leerkrachten de kans om bij de leerlingen een netwerk van kennis op te bouwen rondom een bepaald thema.

- groep 5 - 8
 - oriënteren - semantiseren - **consolideren** - **controleren**
 - oppervlakkige woordkennis - **diepe woordkennis**
 - **regie leerkracht** (ordening en betekenis) - regie leerlingen
- ☛ OVERLAPPER / WOORDENTRAP /
WOORDPOSTER / WOORDENBOEKEN /
DRAAI MAAR RAAK en ZOEK IEMAND DIE

Doorkijkje: Het maken van de Verzamelplaats.

Meester Ronald is de afgelopen weken in groep 7 aan de slag gegaan met het thema *Middeleeuwen*. In het begin hebben de leerlingen alles wat ze al wisten over de Middeleeuwen uitgewisseld en genoteerd in de *WOORDENWOLK*. Daarna zijn de leerlingen in onderzoeksgroepen aan de slag gegaan en hebben ze nog meer informatie verzameld. Marieke heeft met haar groepje informatie verzameld over de *gilden*. Ze hebben op internet gezocht en in hun geschiedenisboek. Het groepje heeft hier voor de klas een mooie spreekbeurt over gehouden. Het groepje van Vicky heeft zich verdiept in *kastelen*, en heeft met die informatie een quiz gemaakt. Na drie weken hard werken waarbij veel informatie verzameld is, wil meester Ronald zorgen dat de leerlingen de kern van al deze kennis goed in beeld hebben. Hij maakt daarvoor met de groep een Verzamelplaats. Hij heeft samen met elk groepje bepaald wat de belangrijkste nieuwe woorden zijn die de leerlingen geleerd hebben en welke op de Verzamelplaats thuishoren. Zo komt de Verzamelplaats er gaandeweg uit te zien: *Middeleeuwen* als hoofdthema in het midden met de volgende drie deelthema's erbij: *gebouwen* - *kleding* - *beroepen*. Onder elk deelthema staan belangrijke woorden waar de leerlingen mee aan de slag zijn geweest.

In dit doorkijkje zie je hoe meester Ronald de regie houdt bij het bepalen van de subthema's en het bepalen van de woorden die terecht komen op de Verzamelplaats.

Doorkijkje: Zelf aan de slag

Omdat in de Verzamelplaats alleen plek is voor de belangrijkste informatie, vraagt meester Ronald aan de onderzoeksgroepjes om nog een eigen Verzamelplaats te maken over hun subthema. Het groepje van Jan maakt er een over hun subthema *Beroepen*. In het midden komt *Beroepen* te staan. Als subthema's hebben ze *gilden* - *leger* - *geestelijken* - *boeren*. Onder elk subthema verzamelen de leerlingen de verschillende beroepen en de woorden die ze daarbij geleerd hebben. Aan het einde van de middag hangen de Verzamelplaatsen van alle groepjes aan de muur in de klas en kunnen de leerlingen rondlopen.

Aan het einde van het thema geeft meester Ronald alle leerlingen een gekopieerde lege Verzamelplaats. Hij vraagt de leerlingen om per tweetal de Verzamelplaats zo goed mogelijk in te vullen vanuit het thema *Middeleeuwen*. Op deze manier controleert hij wat de leerlingen geleerd hebben in de afgelopen weken.

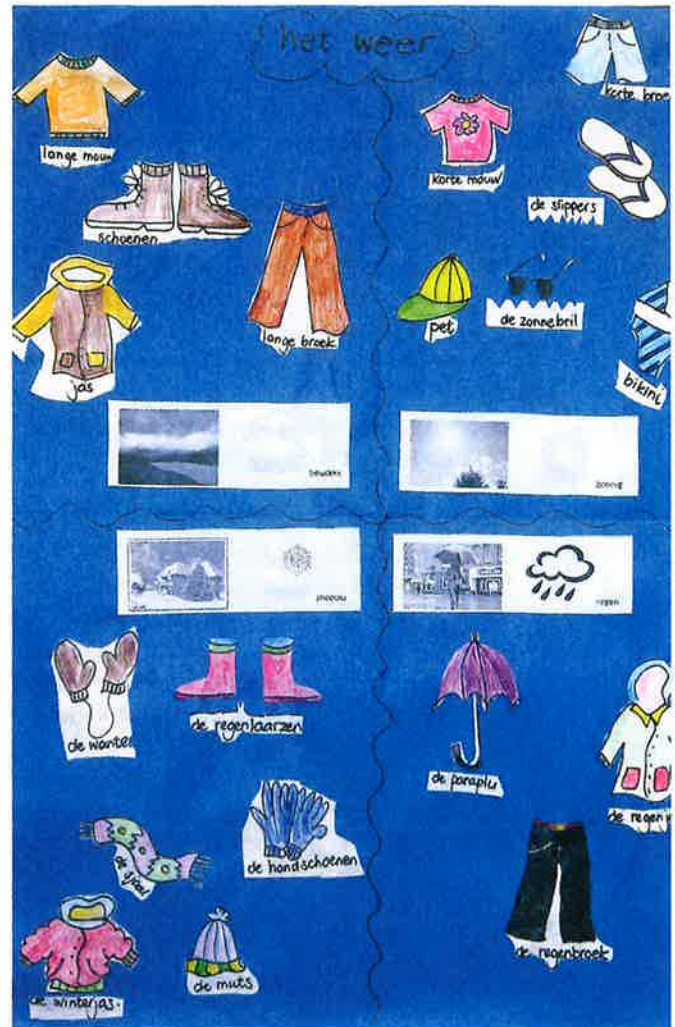

De Middeleeuwen gesorteerd op subthema's

In dit doorkijkje zie je hoe de leerlingen in tweetallen bezig zijn met de verwerking en ordening van de woorden waardoor diepere woordkennis groeit en sterkere netwerkverbindingen ontstaan. Ook zie je hoe de Verzamelplaats dienst doet als controlemiddel.

Vervolgideeën

- Vraag de leerlingen om passende afbeeldingen te zoeken voor het thema en de deelthema's. Laat de leerlingen deze afbeeldingen op de memoblaadjes plakken.
- Maak ook gebruik van een gekopieerde Verzamelplaats, op A4- of op A3-formaat. De leerlingen kunnen deze zelf vullen (individueel, met tweetallen of per tafelgroepje) of overnemen van de leerkracht.
- Is eenmaal de Verzamelplaats gemaakt, dan biedt dit weer volop kansen voor vervolgvactiteiten. Zo kun je bijvoorbeeld de memoblaadjes weg laten halen en een tweetal de Verzamelplaats uit het hoofd weer in orde laten maken.
- Mindmapprogramma's zoals *Inspiration* en *Kidspiration* bieden volop mogelijkheden om ook op een digitale manier Verzamelplaatsen te maken.
- Je kunt natuurlijk ter voorbereiding deelthema's op A3-vellen schrijven en in de klas op verschillende plaatsen ophangen, bijvoorbeeld in de hoeken. Leerlingen kunnen nu woorden die met de deelthema's te maken hebben, op de flap schrijven of een woordstrookje erop plakken.
- Gebruik de Verzamelplaatsen later als basis voor een vervolgopdracht: laat bijvoorbeeld een verhaal, gedicht of WOORDPOSTER maken.

Wat doen we a

Aandachtspunten

- Zorg dat je als leerkracht zelf de eindregie houdt bij het opbouwen van de Verzamelplaats.
- Op het moment dat leerlingen zelf aan de slag gaan met een gezamenlijk te maken Verzamelplaats, verschuift de regie meer naar de leerlingen.
- Praat met leerlingen over de begrippen hoofdthema en deelthema.
- Als deelthema's verdeeld worden over groepjes leerlingen, stimuleer de leerlingen dan om zoveel mogelijk moeilijke woorden te verzamelen.
- Zorg ervoor dat de woorden die ingebracht worden door de groepjes goed op de Verzamelplaats terecht komen.
- Probeer een plaatje te vinden voor het hoofdthema en de deelthema's. Het blijkt dat leerlingen de Verzamelplaats daardoor beter uit hun geheugen kunnen terugroepen.

Kun je groepjes maken?

De Woordenparaplu

Trekvogelparaplu

Bij de Woordenparaplu kun je twee kanten op werken.

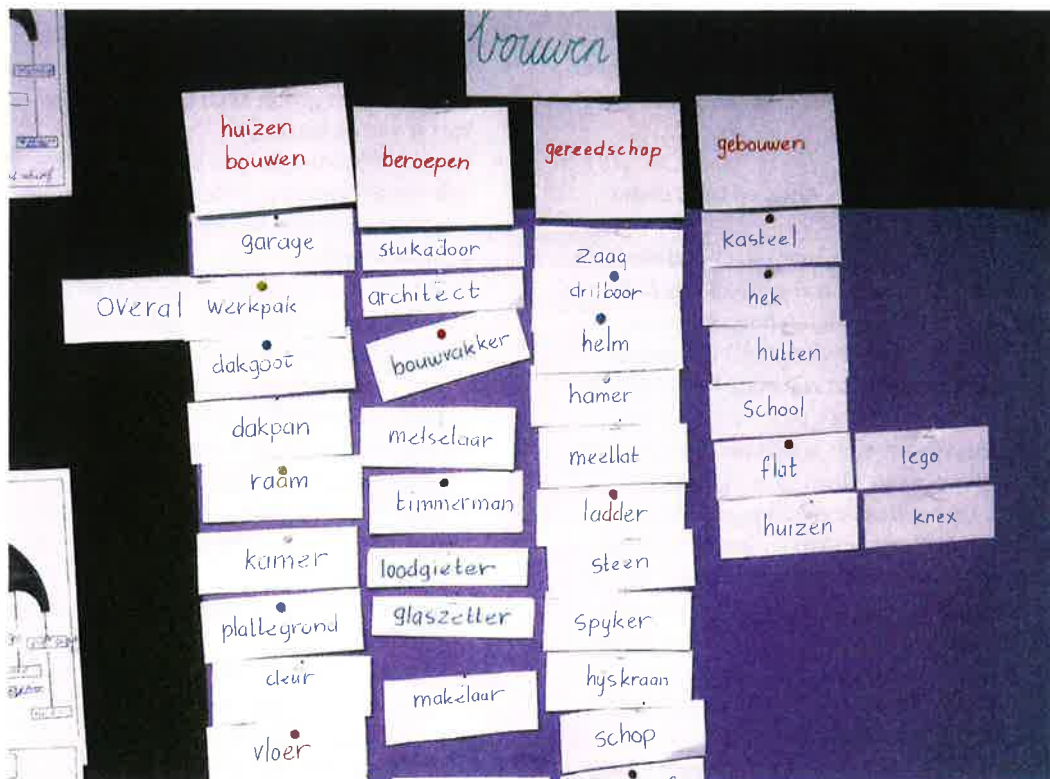
Beschrijving

Een woord heeft vaak een bepaald verband met een ander woord. Zo ontdekken de leerlingen van groep 4 wat er allemaal hoort bij *bestek*: *lepel, vork, mes, theelepel*. Maar niet een *eierdopje*. Waarom horen de eerste woorden wel bij de categorie *bestek* en een *eierdopje* niet? Wat zijn de kenmerken waar deze woorden aan voldoen en het *eierdopje* niet? Dit soort vragen kun je aan de orde stellen met behulp van de Woordenparaplu.

Als leerlingen dit soort dingen ontdekken, verdiepen ze hiermee hun woordkennis en breiden ze hun netwerk uit.

Bij de Woordenparaplu kun je twee kanten opwerken: van de categorienaam naar de losse begrippen, maar ook andersom. Door te werken met de Woordenparaplu ontdekken de leerlingen allerlei betekeniskenmerken van woorden. Hierdoor leren leerlingen om woorden in de juiste betekenis te gebruiken:

- niet op een te ruime manier (*eierdopje* hoort niet bij *bestek*, een *boom* hoort niet bij het begrip *struik*)
- niet op een te beperkte manier (*bestek* omvat meer dan alleen een *lepel*, *plant* omvat meer dan alleen een *struik*).

Vier paraplu's op een wand

- groep 4 - 8
 - oriënteren - **semantiseren** - **consolideren** - **controleren**
 - oppervlakkige woordkennis - **diepe woordkennis**
 - **regie leerkracht** - **regie leerlingen**
- WOORDPOSTER / WOORDENSTARTER / VERZAMELPLAATS EN TWEEPRAAT

Doorkijkje: Pijn

In groep 8 van juf Patricia ging de begrijpend leesles over *Gevoelens*. Juf Patricia vraagt de leerlingen om ieder een eigen Woordenparaplu te maken van de categorie 'gevoelens'. Als de leerlingen hiermee klaar zijn, bespreekt juf Patricia met de groep wanneer er nu eigenlijk

sprake is van gevoelens. Wanneer hoort iets wel in de categorie *gevoelens* of juist niet? Juf heeft er ook de definitie bij opgezocht in de Dikke van Dale: 'datgene wat men voelt'. Samen met de leerlingen checkt ze of de losse begrippen die de leerlingen hebben verzameld, ook voldoen aan deze definitie. De groep is het al snel eens over *jaloers* en *blijdschap*: dat vindt iedereen wel goede voorbeelden van *gevoelens*. Een discussie ontstaat pas wanneer het over het begrip *pijn* gaat. Hoort dit nu wel of niet bij *gevoelens*? Renate denkt dat dit niet hoort bij de paraplu over *gevoelens*, maar wel bij een ander parapluwoord dat er heel veel op lijkt: *gevoel*. Poeh, goed gezien van Renate hoor! Juf Patricia is trots op de samenwerking in de groep. Zo hebben de leerlingen samen dit lastige onderwerp goed op een rij gekregen!

In dit doorkijkje zie je hoe juf Patricia de kennis van het begrip *gevoelens* bij haar leerlingen wil versterken. Juist de discussie over de minder duidelijke gevallen scherpt de kennis van de leerlingen aan.

Doorkijkje: Gebouwen, Knex en Lego onder één paraplu!

In groep 5 van juf Zoë heeft in de taalmethode het thema *Bouwen* centraal gestaan. Juf Zoë wil kijken of de leerlingen hun opgedane woordkennis kunnen ordenen bij bepaalde categoriewoorden. Ze vraagt de leerlingen de volgende vier paraplu's te vullen: *gebouwen - bouwgereedschap - beroepen in de bouw - huizen bouwen*. In het groepje van Mirte gaan ze direct aan de slag. De leerlingen overleggen, bladeren door hun taalboek en kijken welke woorden ze onder de paraplu's kunnen hangen. Er ontstaat een heftige discussie. Horen Lego en Knex nu wel of niet bij gebouwen? Max vindt van wel: hij bouwt immers vaak gebouwen met de Lego. Mirte is het er niet mee eens, een gebouw is toch groot, heeft ramen en je kunt er vaak in werken? Dat klopt niet in een Legogebouw. Juf Zoë helpt: "Knex en Lego horen maar een klein beetje bij gebouwen. Je kunt er een gebouw mee nabouwen, net als met blokjes of met karton".

In dit doorkijkje zie je hoe de leerlingen hun begrippenkennis verdiepen doordat ze met elkaar in discussie raken. Ook zie je dat juf Zoë de *Woordenparaplu* niet helemaal goed gebruikt, omdat *huizen bouwen* eigenlijk geen parapluwoord is, maar eerder bij de *WOORDENWOLK* thuishoort. Het is erg belangrijk om het leren werken met categorienamen nauwkeurig op te bouwen.

Vervolgideeën

- Werk in groep 4 - 5 vooral vanuit de categorienamen naar de losse begrippen (bijvoorbeeld 'bedenk een aantal voertuigen'). In groep 6 - 8 kun je ook werken vanuit de losse begrippen en de leerlingen de overkoepelende

categoriennaam laten ontdekken (bijvoorbeeld 'bedenk een categorienaam bij fiets / auto / trein'). Je merkt al dat dit laatste een groter abstractievermogen vraagt van de leerlingen.

- Met de *Woordenparaplu* zijn natuurlijk ook volop vervolgvactiteiten te verzinnen waarmee woorden verder geconsolideerd kunnen worden:
 - Raad mijn woord (probeer met zo weinig mogelijk vragen het woord te raden, ga daarvoor vooral op zoek naar de overeenkomsten en de verschillen);
 - BINNEN - BUITENKRING (de een noemt de woorden onder de paraplu en de ander moet de categorienaam noemen);
 - Zoek de valse (leerlingen noemen vier woorden op, één daarvan hoort niet bij de categorie thuis);
 - Hoeveel woorden weet jij te verzinnen onder de paraplu?

Deze ideeën zijn vooral bruikbaar voor paraplu's die al een tijdje terug gemaakt zijn, ze zijn vooral gericht op de verdere beheersing en consolidering.

- Een andere toepassing is het laten maken van een verhaal waarin de woorden van één *Woordenparaplu* voorkomen of het laten spelen van een toneelstukje waarin de woorden als verboden woord voorkomen. Weet de rest van de groep de woorden te benoemen?
- Laat leerlingen individueel of met hun groepje op papier ook hun eigen paraplu maken rondom bepaalde categoriewoorden. Laat ze hun losse begrippen met elkaar uitwisselen.
- Tot slot is het de moeite waard om spreekwoorden en gezegdes te zoeken bij parapluwoorden. Zo leren ze spreekwoorden én ze onthouden de categoriewoorden beter.

Aandachtspunten

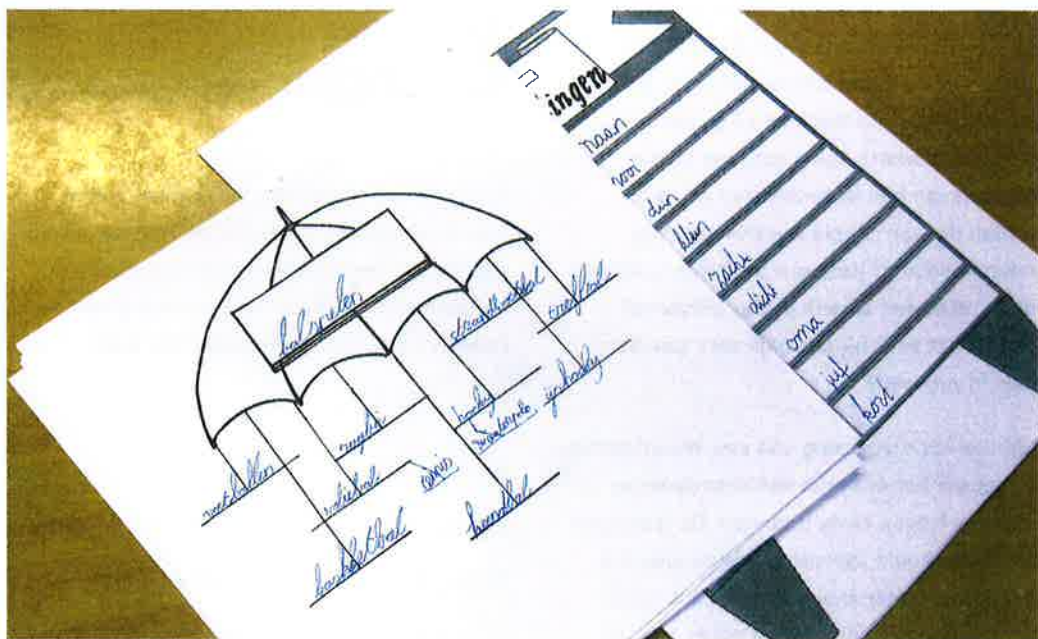
- Bouw het werken met de paraplu's behoedzaam op. Eén paraplu per

geselecteerde les is in het begin meer dan genoeg. Werk dan van boven naar beneden, dus van categoriewoord naar de losse begrippen. Merk je dat je tijdens het invullen van de woorden onderaan de paraplu de categorienaam kunt verfijnen, verwoord dat dan hardop en kies samen met de leerlingen het nieuwe parapluwoord. Het gaat bij de paraplu vooral over het denkproces dat eronder zit. 'Klopt het . . . , hoort het er nu wel of niet thuis?'

- Je zult merken dat je na verloop van tijd zelf een meer genuanceerde blik zult krijgen op het samenstellen van deze Woordenparaplu's.
- Uiteraard is het van belang om rekening te houden met de leeftijd van de leerlingen, sommige verzamelcategorieën moeten namelijk voor oudere leerlingen genuanceerd worden.
- Maak de Woordenparaplu's niet op het bord maar op papier of op het digibord, zodat de paraplu ook op een later moment teruggepakt kan worden. Zo zorg je ervoor

dat de paraplu's die je samen met de leerlingen maakt, zichtbaar blijven in de klas.

- Maak er een gewoonte van om bij elk pakket woorden dat je selecteert, samen minimaal één paraplu te maken. Samen nadenken over welke begrippen er nu wel of niet bij horen en hoe specifiek de categorienamen zijn, is erg leerzaam. Zo hebben we het immers bij het thema *Bouwen* gehad over beroepen uit de *bouw* en *bouwgereedschap* en niet over beroepen en gereedschappen.
- Het werken met de Woordenparaplu vraagt al enige woordkennis van de leerlingen. Het is dan ook een goed model om aan het einde van een thema mee te werken. Binnen een taalles kan er ook mee gewerkt worden, als het gaat om onderwerpen waar de leerlingen al meer mee bekend zijn.
- Houd als leerkracht altijd de eindregie waar het gaat om de essentiële kenmerken van de losse begrippen: de leerkracht bewaakt met welke kenmerken een woord tot een bepaalde categorie behoort.

Soorten sporten

De Woordentrap

Beschrijving

De meeste volwassenen kennen het verschil wel tussen *grinniken*, *lachen* en *schaterlachen*, maar voor jongere kinderen is dat verschil vaak niet zo vanzelfsprekend. De Woordentrap is het ideale middel om kleine betekenisverschillen tussen woorden duidelijk te maken.

De Woordentrap is namelijk een model waarmee je nuanceverschillen tussen begrippen kunt ordenen en doorgronden. De begrippen op elke trede van de trap liggen qua betekenis vrij dicht bij elkaar; op een rijtje gezet geven de woorden dan ook een oplopende of afnemende gradatie weer. Denk bijvoorbeeld aan de reeks *windstil - zuchtje - briesje - wind - storm - orkaan*. Of aan de woordenreeks *ijskoud - koud - kil - lauw - warm - heet - bloedheet*.

De Woordentrap kent twee verschillende toepassingen. Bij de eerste toepassing heeft de Woordentrap vaak één woord als kern. Dit is een relatief neutraal woord (zoals *lachen* of *warm*) en de bijbehorende woorden geven meer specifieke voorbeelden of gradaties van dat kernwoord. Soms gaat het bij het bespreken van een Woordentrap ook om woorden die een zekere negatieve lading kunnen hebben of juist een positieve betekenis hebben. Wanneer spreek je van *giechelen*? En wat is het verschil eigenlijk met 'gewoon' *lachen* of *grijnzen*?

Bij de tweede toepassing van een Woordentrap gaat het om het ordenen van begrippen op trap treden tussen twee uitersten. De leerlingen gaan bijvoorbeeld vervoermiddelen ordenen van langzaam naar snel. In de praktijk zet je de twee uitersten dan al klaar op de trap en

Een echte trap in de klas

de leerlingen mogen het tussendeel vullen. Daardoor breiden de leerlingen hun kennis uit van de eigenschappen van vervoermiddelen en bovendien verrijken ze hun begrip van de relatieve begrippen 'langzaam' en 'snel'.

De Woordentrap is het ideale middel om kleine betekenisverschillen duidelijk te maken.

- groep 1 - 8
 - oriënteren - semantiseren - consolideren - controleren
 - oppervlakkige woordkennis - diepe woordkennis
 - regie leerkracht - regie leerlingen
- WOORDPOSTER / WOORDENBOEK / TWEEVERGELIJK / ZOEK IEMAND DIE en WAAR / NIET WAAR

Doorkijkje: Wie heeft het goed?

Meester Evert van groep 5 plakt aan de onderkant van het bord een woordkaartje met het woord *langzaam* en aan de bovenkant het woord *snel*. Hij deelt een aantal woordkaarten uit met daarop voertuigen die door de leerlingen bedacht zijn: *raket*, *kart*, *tank*, *scootmobiel*, *caravan* enz. De leerlingen met een woordkaart komen bij de trap in wording staan en er wordt naar hartenlust geplakt en overlegd om te komen tot een mooie trap van vergelijking over het onderwerp *snelheid*. Dat de *raket* de snelste is, daar zijn ze het wel over eens, evenals dat een *scootmobiel* langzaam is. Volgens Tamara is een *caravan* sneller dan een *kart*, maar Bart is het daar niet mee eens. "Een *kart* gaat echt hard hoor!" "Maar een *caravan* gaat wel honderd kilometer per uur op de snelweg, dat doet een *kart* niet." Je ziet Bart nadenken... Zo overleggen en discussiëren de leerlingen met elkaar over woorden en hun betekenis. Tot slot verkent meester Evert met de leerlingen welke woorden nog meer in deze trap gezet kunnen worden.

In dit doorkijkje zie je dat met het geven van de uitersten nog niet de hele trap weggegeven wordt, zolang er maar voldoende 'traptreden' zijn. Er komen allerlei vragen bij de leerlingen op, zoals: *Waar horen de tussenliggende woorden nu precies? En: Wie heeft gelijk over de plaats van een woord? De discussie hierover draagt minstens zoveel bij aan het semantiseren en consolideren van woordbetekenissen als de uiteindelijke trap.*

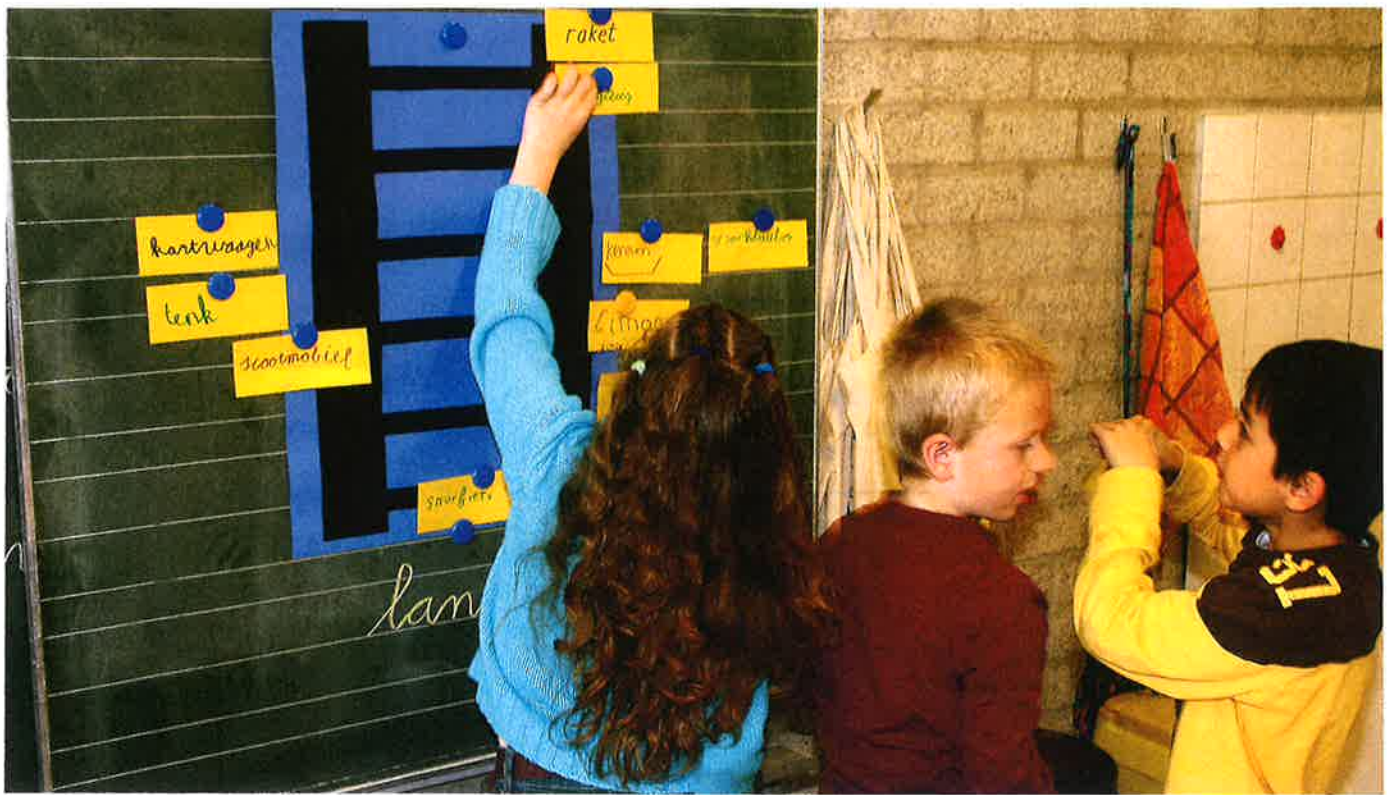

Van druppel tot oceaan

Doorkijkje: Beestenbende

In groep 1 - 2 van juf Yvon staat al de hele week *De dierenwereld* centraal. De leerlingen hebben het al over allerlei dieren gehad, van slangen en geiten tot olifanten en papegaaien. Juf Yvon brengt in de kleine kring met vijf leerlingen van groep 2 het gesprek op dieren in de achtertuin. "Ik tilde zaterdag een platte steen van de grond en ik zag plotseling allemaal kleine beestjes! Die schrokken natuurlijk heel erg dat ik zomaar die steen oppakte. Hebben jullie dat ook wel eens gedaan?" Ja hoor, iedereen kan zich levendig voorstellen hoe dat eruit zou zien. Sterker nog, er blijken nog veel meer dieren in de achtertuin te leven: naast pissebedden, mieren en wormen ook vogels, rupsen en vlinders en zelfs egels, krekels en slakken! De juf maakt voor elk dier een woordkaartje waarop ze het dier tekent en het woord schrijft. Als ze tien woordkaartjes met deze 'tuindieren' heeft gemaakt, pakt ze de Woordentrap erbij. "Yasmin, welk dier is het kleinst? Pak het kaartje maar. Oh, jij denkt de pissebed!" Meike heeft een ander idee: "Nee, juf, de mier is het kleinst, die moet als eerste aan de ladder vastgemaakt worden!" En op het moment dat de *rups* en de *slak* aan de beurt zijn, is er opnieuw de nodige discussie: sommige slakken zijn toch heel klein, kleiner dan rupsen zelfs! Nadat de 'meeste' rupsen en de 'meeste' slakken nog eens besproken zijn, besluit de groep toch dat de *slak* groter is dan de *rups*. Ze gaan er nog eens extra op letten, de volgende keer dat ze buiten zijn!

In dit doorkijkje zie je dat deze wijze van ordenen de kleuters uitdaagt om met de relativiteit van begrippen als 'klein' en 'groot'

Wat is snel, wat is langzaam

om te leren gaan. Daarnaast komen tijdens dit gesprek verschillende betekenissen van de dieren voorbij, wat de vorming van diepe woordkennis bevordert.

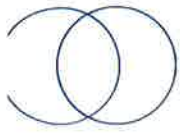
Vervolgideeën

- Bij het leren werken met dit grafische model kan het helpen om een echte huishoudtrap mee te nemen. Daarmee kun je het model van de trap prima 'neerzetten'.
- Een werkvorm die je klassikaal toe kunt passen is WAAR / NIET WAAR. Je kunt een begrip noemen bij een trede van de trap en de kinderen kunnen laten zien of het daar thuis hoort door te blijven zitten ('niet waar') of te gaan staan ('waar').

Aandachtspunten

- Er zijn verschillende handige systemen te koop, zoals een rijtje fotoclips of insteekhoesjes onder elkaar, waarin je eenvoudig en snel woordkaartjes kunt ordenen.

- Neem ruim de tijd (5-10 minuten) voor de discussies over de soms maar heel kleine verschillen tussen woorden. Dwing de leerlingen om zo specifiek mogelijk aan te geven waarom een woord hoger of lager op de trap hoort.
- In de bovenbouw kun je het begrip vergrotende en overtreffende trap aan de trap toevoegen.
- Zorg ervoor dat je niet alleen de begrippen bij de juiste trede schrijft, maar dat je de trap ook een naam geeft.
- Woorden op stroken zijn gemakkelijk te verplaatsen. Je kunt dat doen op het bord, op een gezamenlijke mat, maar natuurlijk ook op het digibord. Het grote voordeel van het digibord is natuurlijk dat je de resultaten kunt printen en met alle afdrucken een heel trappenhuis kunt bouwen: een boek in de vorm van een huis waarin alle Woordentrappen een plekje hebben gekregen.

De Overlapper

Een Formule 1-wagen ligt laag op de weg

Beschrijving

De Overlapper is een grafisch model dat leerlingen helpt om te zoeken naar overeenkomsten en verschillen tussen woorden.

De Overlapper heeft de vorm van een Venn-diagram: twee verzamelcirkels die elkaar voor een deel overlappen. Elke cirkel staat voor één begrip. Er staan dus twee woorden naast elkaar om ze te vergelijken op hun kenmerken. De kenmerken die op beide woorden van toepassing zijn, komen in het overlappende deel van de twee cirkels te staan. De overige kenmerken van elk woord zijn niet gemeenschappelijk maar uniek: daarom komen ze in de aparte delen van de cirkels.

Leerlingen ontwikkelen een diepere woordkennis als ze nauwkeuriger weten waarin een woord hetzelfde is als een ander (verwant) woord of juist hoe het van het andere woord verschilt. In de praktijk komt de ene keer het accent op de overeenkomsten te liggen en de andere keer juist op de verschillen.

Elke cirkel staat voor één begrip.

- groep 1 - 8
 - oriënteren - **semantiseren** - **consolideren** - controleren
 - oppervlakkige woordkennis - **diepe woordkennis**
 - **regie leerkracht** - **regie leerlingen**
- **DRAAI MAAR RAAK / WOORDENSCHAT-DOOSJES / WAAR / NIET WAAR en TWEEPRAAT**

Doorkijkje: Weet jij het?

In groep 7 bij meester Jos zijn de leerlingen al erg bedreven in het werken met de Overlapper. Het is voor de leerlingen een sport om zoveel mogelijk overeenkomsten en verschillen te bedenken. In de klas gebruiken ze hiervoor vaak de werkvorm TWEEPRAAT.

De leerlingen hebben het met elkaar over de wereld van de Formule 1-races. Meester Jos vraagt zich af waarom de mooie Formule 1-wagens nooit op de gewone weg te zien zijn. Hij geeft de leerlingen de opdracht om de Overlapper in te vullen met *Formule 1-wagen* bij de linkercirkel en *gezinswagen* bij de rechtercirkel.

In het overlappende deel, in het midden dus, komen een paar overeenkomende kenmerken te staan: vier wielen, stuur, onderstel, brandstof, bestuurder.

In de aparte cirkels ontdekken de leerlingen het antwoord op de vraag van meester Jos. Mark weet dat een F1-wagen meestal supergladde banden heeft - dat is niet veilig op de openbare weg. Maryam heeft op televisie gezien dat er bijna geen ruimte tussen de onderkant van de auto en de weg zit. "De bestuurder zit zo laag, hij ziet niet goed genoeg wat er op de weg gebeurt!" "En hij heeft ook helemaal geen goede spiegels en bumpers, zoals de gezinswagens," vult Sem aan. De klas komt tot de conclusie dat de veiligheid van de F1-bestuurder én van de andere weggebruikers in gevaar komt als F1-wagens ook buiten een racecircuit zouden mogen rijden.

In dit doorkijkje zie je hoe de leerlingen unieke en gedeelde kenmerken van twee begrippen uit dezelfde categorie verkennen en zo hun woordkennis verdiepen.

Doorkijkje: De Overlapper in groep 3

In groep 3 van meester Erhan zijn de leerlingen ook bezig met het thema *Vervoer*. Tom en Jacintha zijn het hoorbaar oneens over de begrippen *motor* en *brommer*. Volgens Tom zijn het twee woorden voor hetzelfde vervoermiddel, maar Jacintha weet zeker dat het twee verschillende dingen zijn. Meester Erhan gaat samen met Jacintha en Tom een Overlapper invullen. Eerst denkt Tom dat hij gelijk heeft: er komen heel veel overeenkomsten in het midden, in de overlap te staan. Maar na een paar minuten noemt Jacintha dat bij *motor* het kenmerk *snelweg* hoort en bij *brommer* niet! Meester Erhan bevestigt dat: een brommer mag niet op de snelweg rijden. Als daarna ook blijkt dat de een veel harder kan en mag rijden dan de ander, is Tom om: motoren en brommers zijn blijkbaar toch twee verschillende vervoermiddelen!

In dit doorkijkje zie je hoe meester Erhan de Overlapper inzet om subtiele verschillen tussen nauw verwante woorden inzichtelijk te maken: woorden betekenen bijna nooit precies hetzelfde!

Vervolgideeën

- Als je in de onderbouw begint met de VERZAMELCIRKELS, ben je bezig met de voorloper van de Overlapper. In de onderbouw kun je de Overlapper concreet maken door te werken met hoepels of met cirkels die je legt met touwen. Je werkt dan echter meestal niet met woorden die je vergelijkt, maar met categorieën die kunnen overlappen. Denk bijvoorbeeld aan boodschappen die gecategoriseerd worden op *zwaar* en *koud*. Zo zijn er ook boodschappen die zowel *zwaar* als *koud* zijn. Deze komen in het midden van de

cirkels te liggen.

- In de midden- en bovenbouw kun je leerlingen deze opdracht op papier geven, maar ook met een werkblad op de computer of op het digibord.

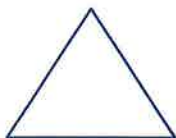
Aandachtspunten

- Let op, de Overlapper is een pittig grafisch model. Denk vooraf goed na over de implementatie.
- Bepaal als leerkracht welke woorden met de Overlapper vergeleken worden. Houd als leerkracht dus de regie.
- Als leerlingen in tweetallen werken met de Overlapper, houd dan de regie door achteraf te controleren wat de leerlingen hebben ingevuld.

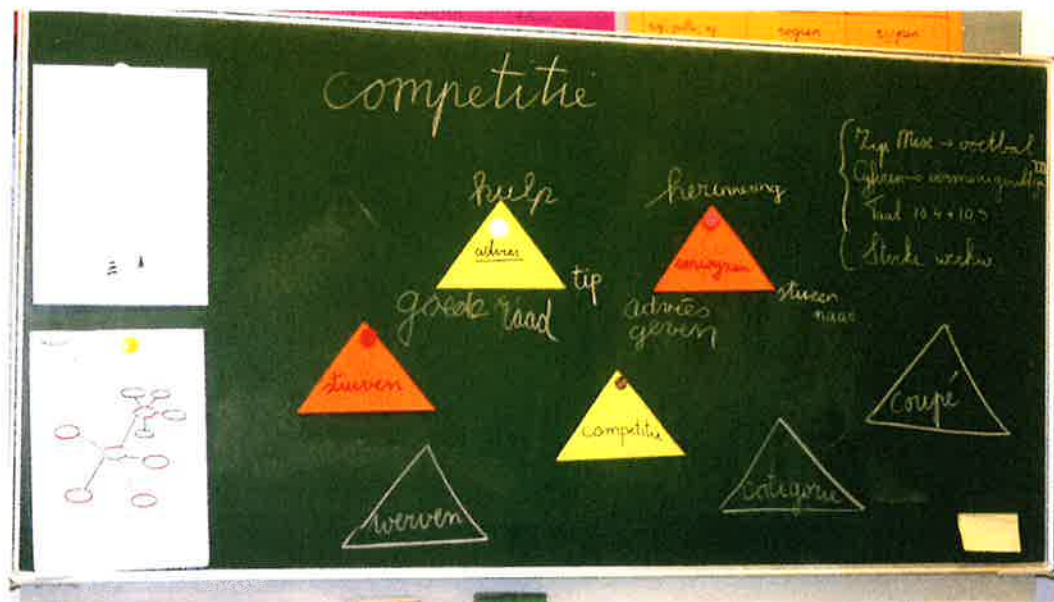
Houd als leerkracht de regie!

Beiden hebben een stuur, wielen en een motor

Het Woorddriehoekje

Woorddriehoekjes op het bord

Beschrijving

Niet altijd is diepe woordkennis nodig. Soms is het voldoende om even snel een woord uit te leggen op het bord, zodat je weer verder kunt met de les of de tekst. Dit kan erg goed met het Woorddriehoekje. Het recept is simpel: je tekent een driehoek op het bord en schrijft het onbekende woord in de driehoek. Vervolgens schrijf je bij elk van de drie hoeken een begrip dat nauw verwant is aan het woord in het midden van de driehoek. Op deze manier leg je het woord kort en snel uit met behulp van drie andere begrippen.

We kunnen de werkwijze iets preciezer beschrijven: Eerst schrijf je op een groot papier het woord, met het bijbehorende lidwoord. Teken een driehoek om het woord heen. Plak vervolgens het blad op het bord. Bespreek dan samen met de leerlingen welke woorden te maken hebben met het woord in de driehoek. Je kunt als je wilt een aantal van deze woorden om het driehoekje heen noteren. Tot slot besluit je samen met de leerlingen welke drie woorden of korte woordzinnen samen het beste het woord omschrijven. Deze drie woorden noteer je bij de punten van de driehoek op het blad.

Het recept is simpel.

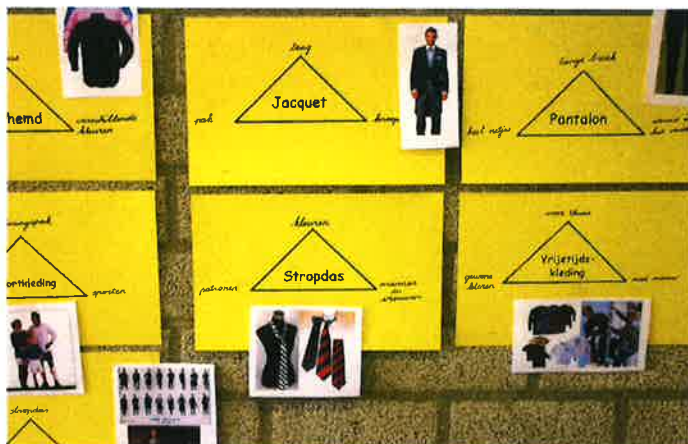
- groep 4 - 8
- oriënteren - semantiseren - consolideren - controleren
- oppervlakkige woordkennis - diepe woordkennis
- regie leerkracht (snel betekenis verlenen) - regie leerlingen

Doorkijkje: Wat betekent ...

Juf Jolande is in groep 7 bezig met de les begrijpend lezen. Ze leest met de kinderen een tekst over een tocht naar de Zuidpool. In de tekst komen een paar woorden voor die de kinderen niet kennen, maar wel nodig hebben voor een goed tekstbegrip. Juf Jolande tekent een aantal Woorddriehoekjes op het bord.

In het eerste driehoekje schrijft ze het woord *expeditie*. Ze vraagt de kinderen wie er iets weet van een expeditie. De juffrouw haalt de beste drie antwoorden naar voren en noteert die bij de drie punten van het driehoekje: *reis - groep mensen - onderzoek doen*. Hetzelfde doet ze met het woord *monotoon*: daar komt omheen: *steeds hetzelfde - saai - eentonig*. Per driehoekje wordt er hooguit één minuut tijd aan besteed!

In dit doorkijkje zie je hoe je in zeer korte tijd de betekenis van woorden centraal kunt stellen, zodat kinderen een tekst beter begrijpen. Er is sprake van oppervlakkige woordkennis omdat deze in principe niet verder uitgediept en geconsolideerd wordt. Soms helpt het om een tegenstelling of een synoniem op te schrijven. Je helpt kinderen enorm door hen daarop te wijzen en aan te moedigen om dat zelf ook eens uit te proberen.

Soorten kleding in beeld

Vervolgideeën

- Het kan handig zijn om voor de Woorddriehoekjes gebruik te maken van gekleurde A4-tjes, bijvoorbeeld een oranje blad voor werkwoorden en een geel blad voor zelfstandige naamwoorden.
- Als vervolgactiviteit kun je bij de drie punten van een driehoek drie beschrijvingen noteren, waarna de leerlingen het woord in het midden moeten raden.
- Leerlingen kunnen in hun eigen groepje werken met Woorddriehoekjes om elkaar de betekenis van woorden uit te leggen.
- Als je meer kenmerken van een woord kwijt wilt, kun je ook denken aan een woordster met vijf of zes punten in plaats van aan een Woorddriehoekje.
- Het Woorddriehoekje is ook geschikt om op andere momenten te gebruiken. Je kunt de leerlingen bijvoorbeeld allerlei woorden laten noemen die te maken hebben met het woord in de driehoek. Je noteert dan bij wijze van inventarisatie een aantal woorden die de kinderen noemen op het bord. Daarna worden de beste drie woorden gekozen. Let op: in deze variant is het Woorddriehoekje tijdrovender en om die reden niet geschikt om snel oppervlakkige woordkennis aan te brengen.

Aandachtspunten

- Houd het kort en krachtig met een Woorddriehoekje: maximaal 1 minuut per Woorddriehoekje wanneer je het gebruikt om zelf snel de betekenis van een moeilijk of onbekend woord neer te zetten. Het doel is niet het bereiken van diepe woordkennis, maar het kunnen begrijpen van een tekst. Besteed dus niet teveel tijd aan de Woorddriehoekjes. Geef de antwoorden zelf of laat de kinderen kort meedenken.